
“Le César des Archives”: archivistiek en historiografie in de eeuw van Gachard

Erik Aerts

Afdelingshoofd Rijksarchief Antwerpen
Door Verstraeteplein 5
2018 Antwerpen
Tel.: 03 236 73 00
rijksarchief.antwerpen@arch.be
erik.aerts@arts.kuleuven.ac.be

Lieve De Mecheleer

Werkleider Algemeen Rijksarchief
Ruisbroekstraat 2-10
1000 Brussel
Tel.: 02 513 76 80
de_mecheleer@arch.be

ARTIKEL

Meer dan waar ook in Europa werd in het 19de-eeuwse België het archiefwezen beheerst door één figuur, Louis-Prosper Gachard, eerste Algemeen Rijksarchivaris van de jonge Belgische staat. Door zijn ongelooflijke energie, zijn organisatorisch talent, maar vooral zijn uitzonderlijk lange wetenschappelijke loopbaan van 60 jaar gaf Gachard als geen ander gestalte aan het Belgische Rijksarchief¹.

Zijn ondernemingszin, zijn reizen en een indrukwekkende lijst van publicaties, inventarissen zowel als bronnenedities, bezorgden Gachard ook in het buitenland een schitterende reputatie. In een standaardwerk over *History and Historians in the Nineteenth Century* wordt Gachard nog in 1913 “the greatest of Belgian scholars”² genoemd en krijgen de ‘founding fathers’ van de wetenschappelijke geschiedenisbeoefening in België zoals Godefroid Kurth, Paul Fredericq, Léon Vanderkindere en Henri Pirenne nauwelijks een vermelding. We belichten en evalueren de figuur van Gachard aan de hand van een drieluik over zijn belang als archivaris, zijn verhouding met de wetenschappelijke wereld – tenminste met dat segment waarin de studie van het verleden centraal staat – en zijn plaats in de nationale historiografie.

GACHARD EN HET BELGISCHE RIJKSARCHIEF

Hoe zag het archiefwezen eruit toen Gachard werd aangesteld tot Algemeen Rijksarchivaris van België? Gachard heeft het archief vanzelfsprekend niet *ab ovo* gecreëerd. De oorsprong ervan moet gesitueerd worden in de Oostenrijkse tijd, toen men zich voor het eerst ernstig heeft bekommerd om het lot van het archief. In december 1773 werd graaf Jean-Baptiste Goswin de Wynants (1726-ca. 1800) aangesteld tot eerste en meteen

ook laatste *directeur général* van een *Bureau d’Archives*, dat op zeer schuchtere wijze een eerste centralisatie beoogde van het overheidsarchief³. De echte vernieuwing kwam er met de Franse revolutionairen. Tijdens de Franse periode werden namelijk twee wetten uitgevaardigd die aan de grondslag liggen van de huidige organisatie van het Rijksarchief. De wet van 7 messidor jaar II (25 juni 1794) voerde een belangrijke vernieuwing in, namelijk de oprichting van een centraal archief voor de hele Republiek. Ze hield ook het fundamentele revolutionaire principe in dat het archief van de natie aan de burgers ter beschikking werd gesteld. Overeenkomstig het decreet van 5 brumaire jaar V (26 oktober 1796) werd in de hoofdplaats van elk departement een *Bureau du Triage des Titres* opgericht om de feodale archiefrelicten, “*fruits des siècles barbares*”, klaar te maken voor “*rebut*” of na te gaan of zij thuishoorden bij de “*papiers à anéantir*”⁴. Deze maatregel hield uiteraard een reëel gevaar in voor onherstelbaar verlies van archief. Positief daarentegen is dat meteen bevoelen werd om in de hoofdplaats van elk departement de titels en papieren, met andere woorden het archief van de bewaarplaatsen van de Republiek, bijeen te brengen. Het was een verre kern van wat later het Algemeen Rijksarchief zou worden.

Een grotendeels vergeten figuur in die vroege geschiedenis van het Belgische Rijksarchief is Pieter-Jan de L’Ortye,

oud-functionaris van de Oostenrijkse regering, die in 1814 werd aangesteld tot *secrétaire-archiviste* van de Brusselse archiefbewaarplaats⁵. Tijdens het Koninkrijk der Nederlanden werden er twee centrale archiefbewaarplaatsen ingericht, een in Den Haag voor het Noorden en een te Brussel voor het Zuiden, het latere België. Toen de L'Ortye in 1831 weigerde de eed af te leggen aan de nieuwe Belgische staat, werd hij vervangen door Louis-Prosper Gachard. De vrij negatieve reputatie van de L'Ortye als archivaris moet zeker genuanceerd worden omdat ze hoofdzakelijk gebaseerd is op rapporten en brieven van zijn ambitieuze opvolger, die zichzelf hierdoor zoveel mogelijk op het voorplan wilde plaatsen.

Louis-Prosper Gachard is de ware stichter en organisator van het Belgische archiefwezen⁶. Hij is geboren in Parijs op 12 maart 1800 en werd tot Belg genaturaliseerd in 1821. Op 17-jarige leeftijd verhuisde hij met zijn ouders naar Doornik, waar zijn vader met een tabakshandel van start ging. Het jaar zelf van zijn aankomst begon Gachard zijn loopbaan als typograaf bij de drukkerij Casterman. Hij werkte er twee jaar, tot 15 juni 1819, dag waarop hij werd aangesteld tot adjunct-secretaris van het gemeentebestuur van Doornik. Gachard bleef in dienst van de stad Doornik tot hij in 1826 benoemd werd tot *secrétaire-archiviste-adjoint* van het Rijksarchief te Brussel. Van meet af aan gaf hij blijk van een bijzondere werkvijver⁷. Nauwelijks had hij zijn ambt aanvaard, of hij kon in september 1826 aan Van Gobbelschroy, de Minister van Binnenlandse Zaken van het Koninkrijk der Nederlanden, een verslag voorleggen over de verschillende bestanden van het Rijksarchief Brussel, hun ordening en de stand van inventarisatie⁸. Onmiddellijk na zijn feitelijke aanstelling als hoofd van het Rijksarchief (6 oktober 1831) stelde Gachard aan de regering voor om het archief te reorganiseren. Bij Koninklijk Besluit van 24 mei 1832

Louis-Prosper Gachard (1800-1885), eerste Algemeen Rijksarchivaris van België. Foto auteurs.

werd dit voorstel omgevormd tot "statut". Hetzelfde jaar nog verscheen zijn *Notice sur le dépôt des Archives du Royaume de Belgique*, met een geschiedenis van het Belgische archief en een beknopte beschrijving van het archief dat zich in de bewaarplaats Brussel bevond⁹. In die beginjaren genoot Gachard van een zeer grote vrijheid en een vrijwel absolute macht in het Rijksarchief dat hij als zijn persoonlijk leen beschouwde. Hij zou het Belgische Rijksarchief op een energieke wijze leiden tot zijn overlijden op 24 december 1885.

Door zijn onvermoeibare inzet, zijn vele onderhandelingen en diplomatieke contacten verwierf het Rijksarchief tal van archieven zowel uit binnen- als uit buitenland. In het verslag over het Rijksarchief van 21 juni 1866 aan de Minister van Binnenlandse Zaken gaf Gachard een omvangrijke lijst van archieven die het Rijksarchief sinds 1831 hadden verrijkt. De verwerkingen waren het resultaat van neerleggingen op bevel van de overheid, ruiloperaties, schenkingen en vrijwillige neerleggingen¹⁰. De belangrijkste aanwinst van de 19de eeuw was ongetwijfeld het archief dat door de Oostenrijkse regering tussen 1857 en 1875 werd overgedragen¹¹. In een tijd waarin reizen vaak een echte onderne-

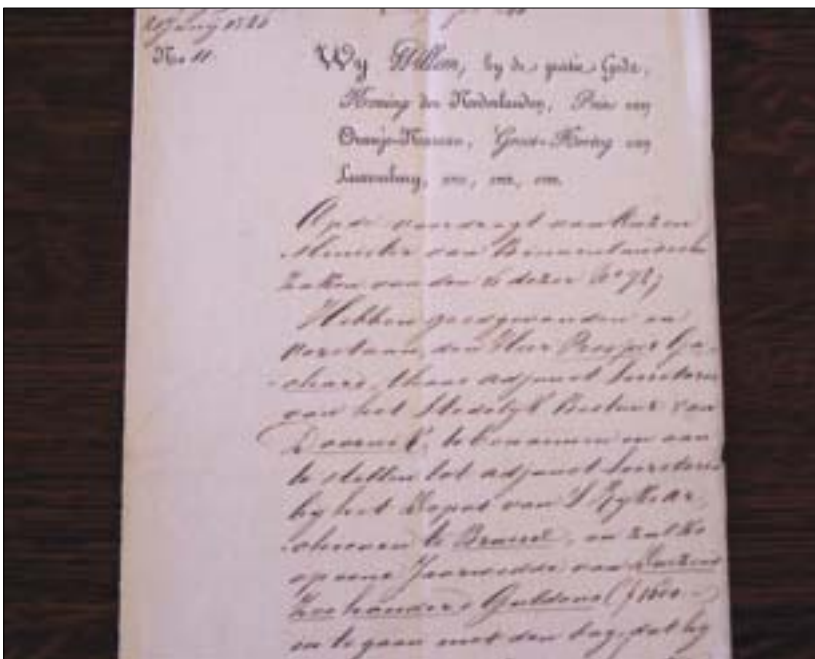
ming was, doorkruiste Gachard heel Europa op zoek naar bronnen, interessant voor de geschiedenis van België. In de belangrijke Europese archieven verzamelde hij een schat aan materiaal dat hij kopieerde of liet kopiëren en dat hij beschreef in lijvige rapporten. Zijn speurtocht naar archieven bracht hem in een indrukwekkende reeks landen: Frankrijk¹² (Parijs, Rijsel, Atrecht, Dowaaï, Dijon, Besançon, Metz); Spanje¹³ (Madrid, het Escorial, Simancas); Nederland (Den Haag); Duitsland¹⁴ (Berlijn, Munchen, Düsseldorf, Aken); Oostenrijk¹⁵ (Wenen); Bohemen (Praag) en Italië¹⁶ (Turijn, Milaan, Genua, Firenze, Napels, Rome, Venetië). Gachard was een van de eerste buitenlandse historici die wees op het belang voor België van het archief, bewaard te Rijsel. Zoals wij verder zullen zien, was hij bovendien de eerste buitenlandse vorser die werd toegelaten in het *Archivo General de Simancas*.

Onder Gachard werd het netwerk van provinciale archieven uitgebouwd. Het Rijksarchief te Brussel evolueerde zo tot het zenuwcentrum van waaruit de richtlijnen vertrokken naar de verschillende provinciale depots. Na het aan het einde van de 18de eeuw opgerichte archief van Luik (1796), kregen volgende provinciehoofdplaatsen in de

19de eeuw een archiefdienst: Bergen (1819), Gent (1829), Brugge (1834), Namen (1849), Aarlen (1851), Hasselt (1869) en Antwerpen (1896). Ook Doornik had een rijksarchiefdienst van 1834 tot 1895. In 1851 werden de Rijksarchieven in de provincies onder de leiding van de Algemeen Rijksarchivaris gesteld: hierdoor is het Belgische Rijksarchief één van de meest gecentraliseerde archiefdiensten ter wereld. De archieven in Antwerpen en Hasselt zijn er gekomen mede dankzij de steun van Gachard. In 1865 had hij een eerste poging ondernomen om in Antwerpen en Hasselt een rijksarchief op te richten. Hasselt kreeg in 1869 een rijksarchief waardoor Antwerpen de enige provinciehoofdplaats in het land bleef zonder een archiefdienst. Na een tweede vruchteloze poging van Gachard in 1876 zou het rijksarchief van Antwerpen uiteindelijk in 1896 het licht zien¹⁷.

Gachard introduceerde ook de politiek van het inventariseren. Inventariseren betekent ordenen en beschrijven. In de praktijk lijkt Gachard vooral belang te hebben gehecht aan dit laatste aspect. De tekstuitgever heeft op dit vlak wellicht de archivaris overschaduwd. Voor Gachard bestond inventariseren hoofdzakelijk uit beschrijven, of zoals hij in zijn brief van 29 augustus 1840, naar aanleiding van zijn zending in 1838 naar Frankrijk, opmerkte: *"Lorsque je me sers des mots d'analyse, d'inventaire descriptif en parlant des manuscrits que j'ai examinés, je ne vous donne peut-être pas, Monsieur le Ministre, une idée suffisante de l'importance, de la difficulté et de l'étendue du travail auquel je me suis livré"*¹⁸. Dit soort werk vergde heel wat inspanningen en doorzettingsvermogen: *"il est tel manuscrit dont l'analyse m'a coûté plusieurs jours d'une besogne opiniâtre"*. Weinig verwonderlijk dus dat Gachard geen trouwe aanhanger blijkt te zijn geweest van het principe van het *"respect des fonds"*, dat in de 19de eeuw werd geïntroduceerd in de archiefwetenschap. Dit archivalisch basisbeginsel

werd voor het eerst officieel verwoord door Natalys de Wailly in 1841 in Frankrijk¹⁹. Hiervoor waren reeds in onder meer Napels (1812), het Groot-hertogdom Toscane (1822) en de Pauselijke Staat (1839) officiële voorschriften uitgevaardigd met betrekking tot het *"respect des fonds"*²⁰. In Nederland werd het herkomstbeginsel in 1826 expliciet verwoord als uitgangspunt bij de inventarisatie van de archieven van de vijf Utrechtse kapittels²¹. In België werd dit archiefprincipe als het ware bij wet opgelegd in het Koninklijk Besluit van 17 december 1851, dat meteen ook een organiek reglement was²². Nochtans werd het *de facto* reeds toegepast, bijvoorbeeld door Gachards voorganger de L'Ortye in 1830 voor de ordening van de Grote Raad van Mechelen²³. Uit talrijke voorbeelden blijkt echter dat Gachard zelf in de dagelijkse archiefpraktijk geen heil zag in het herkomstbeginsel. Bij de voorbereiding van de editie van een algemeen cartularium van de oorkonden van Vlaanderen brak Gachard een lans voor een uitgave waarin de oorkonden chronologisch zouden worden geordend in plaats van per archiefvormer²⁴. Hij heeft het bewuste principe evenmin toegepast voor het grootste bestand in het Algemeen Rijksarchief, namelijk de oude Rekenkamers. Daardoor was hij verantwoordelijk voor de *"démantèlement de séries, [de] la séparation de documents selon leur forme ou leur support et [de] la création de différentes collections factices"*²⁵. Gachard introduceerde talrijke series van rekeningen vreemd aan het bestand, maar afkomstig van stadsarchieven of, bijvoorbeeld, van archieven van de Provinciale Staten; de rekeningen in de vorm van registers en rekeningen in de vorm van rollen werden uit elkaar gehaald, de papieren stukken gescheiden van de stukken op perkament. Ook de administratieve briefwisseling van de Rekenkamers werd door Gachards interventie zwaar verminkt²⁶. Gachards manie voor collectievorming blijkt verder uit zijn behandeling van de kaarten en plattegronden, die lukraak uit allerlei bestanden werden getrokken en in een artificiële

Aanstelling van Gachard tot "adjunct Secretaris" bij het Rijksarchief te Brussel. Foto: Algemeen Rijksarchief Brussel.

verzameling bij elkaar gebracht²⁷. Toch verdient de indeling die Gachard en zijn opvolgers in de 19de eeuw voor de Rekenkamer hebben aangebracht enig begrip vermits deze structuur reeds in grote lijnen de basisordening bleek tijdens de dynamische fase van de archiefvorming²⁸. Men moet ook voor ogen houden dat de tijdgenoten van Gachard een andere kijk hadden op de archiefprincipes als wij. Hoewel men in de *Archives Départementales du Nord* te Rijsel in de reeks B wel het herkomstbeginsel toepaste (d.w.z. de rekeningen in registers en rolvorm niet scheiden, dossiers en brieven in een zelfde *liasse* laten), stonden Gachards inventarissen van de Rekenkamer in vele landen model. Men loofde de uitvoerige inleiding en de grondige beschrijving van de stukken. Francesco Bonaini, organisator van het *Archivio centrale di stato* te Firenze, zag ze reeds in 1852 als een na te volgen voorbeeld: *"Dovrebbero quindi redigersi gli inventari sul sistema tentato dallo stesso Gachard rispetto agli archivi della Corte dei conti del Belgio"*²⁹ (men zou dus de inventarissen moeten opstellen op de wijze die door dezelfde Gachard werd beproefd voor de archieven van het Rekenhof <sic> van België).

Met het binnenhalen van steeds meer overheidsarchief, werd het Algemeen Rijksarchief ook verantwoordelijk voor de eventuele vernietiging ervan. Een aantal in hedendaagse ogen ongeoorloofde praktijken, die de archiefvormer(s) toepasten, werden door Gachard gewoon overgenomen. Zo heeft zijn opvatting dat individuele informatie mocht worden vernietigd ertoe geleid dat binnen de huidige afdeling van de kwitanties van de Brusselse Rekenkamer talrijke hiaten zijn vast te stellen. Plaatsgebrek, de slechte toestand van de stukken, hun niet langer duidelijk aanwijsbaar bestuurlijk nut... waren argumenten om archiefstukken te vernietigen. Gachard was hier eens te meer het kind van zijn tijd. Anderzijds dient toegegeven dat hij ook trachtte richtlijnen te formuleren om het probleem van de archiefvernietiging zoveel mogelijk te onttrek-

ken aan de willekeur die doorgaans heerste bij de administraties³⁰.

GACHARD EN DE WETENSCHAPPELIJKE WERELD

Het voorgaande heeft misschien de indruk gewekt dat het Algemeen Rijksarchief te Brussel fungeerde als epicentrum van de historische wetenschap in het jonge België. Dat is slechts gedeeltelijk waar. Naast het Algemeen Rijksarchief waren twee andere wetenschappelijke instellingen minstens even belangrijk: de Academie en de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis die beide uit ongeveer dezelfde periode stammen.

De Academie die tijdens de Oostenrijkse tijd was opgericht³¹, verdween onder het Frans bewind, maar werd in 1816 onder de Hollanders opnieuw in het leven geroepen onder de naam van *L'Académie des Sciences et Belles-Lettres de Bruxelles*. Nog voor de formele oprichting van een Belgische staat in 1830 groeide deze Academie uit tot een typische instelling voor het zuidelijk landsgedeelte van het Verenigd Koninkrijk. Zoals bij de later opgerichte historische Commissie speelde bij de vorst duidelijk de bekommernis om loyaleit en patriottisme eerst in het Zuiden afzonderlijk te propageren vooraleer in een later stadium *l'amalgame* tussen Zuid en Noord te realiseren³². Hoewel na 1830 talrijke archivariissen de Academie bevolkten, heeft ze in het vlak van de geschiedenisbeoefening niet echt een dynamisch beleid gevoerd: *"le culte rendu à Clio n'était pas très actif"*³³. Gachard was sinds november 1837 correspondent en sinds mei 1842 *membre ordinaire ou titulaire*. In 1860 en 1864 was hij directeur van de Klasse der Letteren, in 1860 zelfs president van de Academie³⁴. Al snel vormden de publicaties van de Academie een van zijn geliefkoosde actieterrains. Niet zozeer de *Mémoires* van de Klasse der Letteren want daarin werden vooral syntheses gepubliceerd, een vorm van geschiedschrijving die, zoals we zullen zien,

Gachard niet lag³⁵. In het *Bulletin* van de Academie daarentegen publiceerde hij tussen 1839 en 1882 liefst een honderdtal *notices* en *communications*³⁶.

Maar de Academie, België's wetenschappelijke senaat, volstond niet voor Gachards werkkraft en temperament. Belangrijker was zijn rol in de prestigieuze Koninklijke Commissie voor Geschiedenis. Ook hier gaat de voor-geschiedenis terug tot de Hollandse tijd. Op 12 juni 1827 had Willem I een nationale commissie opgericht om de onuitgegeven kronieken op te sporen en uit te geven³⁷. In die *Collection d'ouvrages inédits relatifs à l'histoire des Pays-Bas* zou in 1830 slechts één deel verschijnen. De Commissie van 1827 verdween met de revolutie van 1830, maar de instelling die op 22 juli 1834 door Leopold I werd opgericht, beschouwde zich als haar intellectuele erfgenaam³⁸. Het ging opnieuw om een officiële instantie, ditmaal natuurlijk van de Belgische staat, die met behulp van overheids-gelden de initiële opdracht had *"de rechercher et mettre au jour les chroniques belges inédites"*³⁹. Deze 'tweede' oprichting bleek de goede. Reeds in 1836 rolde de eerste publicatie van de persen in de reeks *'Chroniques belges inédites'* en vanaf 1837 werd ook een tijdschrift op de markt gebracht dat, met enkele naamwisselingen, nog steeds bestaat. Het jaar daarop noemde de Commissie zich *'Commission Royale d'Histoire'*⁴⁰.

Hoewel de toen onbekende Gachard nooit officieel deel had uitgemaakt van de Hollandse Commissie uit 1827, had hij wel degelijk een belangrijk aandeel in het hele initiatief. Het was daarom niet meer dan de logica zelve dat hij in 1834 wel gevraagd werd om toe te treden tot het septemviraat⁴¹. Onder deze zeven leden bevonden zich vijf in die tijd gerespecteerde onderzoekers. Naast Gachard die zich de laatste jaren had laten opmerken met de uitgave van een aantal *Analectes* en *Documens*⁴², was er de bekende filoloog Jan Frans Willems, de kerkhistoricus en latere rector Monseigneur P.F.X. De Ram, baron F.-A.-F.-Th. de Reiffen-

berg die als uitgever en als professor aan de Leuvense universiteit bekendheid had verworven en natuurlijk de befaamde Leopold August Warnkoenig (1794-1866). Deze was samen met een aantal andere jonge Duitse geleerden door Willem I naar het Koninkrijk der Nederlanden gehaald om in het Zuiden de nieuw opgerichte rijksuniversiteiten meer allure te geven. Warnkoenig doceerde eerst in Luik (1817-1827), tot aan het uitbreken van de Belgische revolutie in Leuven en vanaf januari 1831 te Gent⁴³. Gachard was bij het begin schatbewaarder van de Commissie en zou vanaf mei 1850, na de dood van baron de Reiffenberg, secretaris worden. Hij bleef dit tot zijn overlijden in december 1885⁴⁴.

Aanvankelijk baadde de Commissie in een romantische roes waarin enkel kronieken en literaire getuigenissen geacht werden het verleden te kunnen evoceren, geen droge administratieve bronnen zoals oorkonden of rekeningen. Op initiatief van Gachard, die overigens even ijverig handschriften uit binnen- of buitenlandse bibliotheken uitgaf als zijn collega's, werd het actieterrain van de Commissie uitgebreid tot niet-literaire bronnen. Niet iedereen in binnen- en buitenland was even gelukkig met deze beslissing⁴⁵. Officieel gebeurde die koerswijziging pas in 1869, in realiteit veel vroeger⁴⁶. Gachards brede belangstelling kwam ten andere ook tot uiting toen in juli 1846 de *'Commission des anciennes lois et ordonnances'* boven de doopvont werd gehouden. Gachard werd de eerste secretaris⁴⁷ en kreeg in het *Bulletin* van deze nieuwe Commissie ruimschoots de gelegenheid edities van wetteksten, ordonnances en costumen te stimuleren. Binnen de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis droeg ook een tweede trajectaanpassing overduidelijk zijn stempel. Het hoogtij van het romantisme was

ervoor verantwoordelijk dat de Middeleeuwen bij de oprichting van de Commissie een glansrol kregen toebedeeld. Het zogenaamde universeel christelijk karakter van dat tijdvak prikkelde de religieuze geesten terwijl het natuurlijk niemand ontging dat precies in deze eeuwen een flink deel van het vroegere België op economisch en artistiek vlak een gouden tijd had beleefd. Het was Gachards verdienste om geleidelijk ook de Nieuwe Tijd op het programma van de Commissie te plaatsen. Die optie was het gevolg van zijn eigen voorkeur voor de 16de eeuw⁴⁸.

Het is zonneklaar. Gachard en in mindere mate andere archivarissen (zoals Stanislas Bormans, Jules de Saint-Génois, Léopold Devillers, Charles Piot, Louis Gilliodts-van Severen, Alexandre Pinchart, Alphonse Wauters en anderen) beheersten de Commissie. Onder de historici vormden zij ook de grootste groep binnen de Klasse der Letteren van de Academie. Zij bepaalden in hun talrijke en druk bijgewoonde zittingen de projecten, kozen de thema's, verdeelden de budgetten. Gachard zelf was volgens een tijdgenoot niet enkel de administratieve duvel-doet-al, maar ook de bezielende kracht van de Commissie⁴⁹. Van een duidelijk gestructureerd plan in de activiteiten was evenwel geen sprake. Zodra een lid klaar was met een editie, werd de tekst gepubliceerd. Zo simpel was dat. Het was ten andere de werkwijze die Gachard voor zijn eigen oeuvre toepaste.

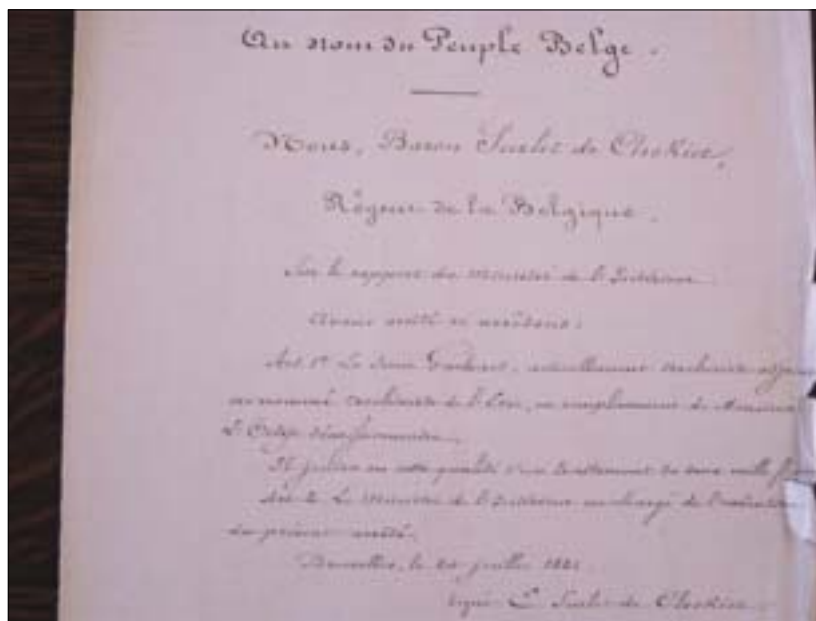
De geest die rondwaarde in de eerbiedwaardige instellingen van de Academie en de Commissie was ook niet altijd even kritisch. In dit opzicht gaapte er binnen de Commissie een geweldige kloof tussen de Belgische historici met Gachard op kop enerzijds en de reeds vermelde Warnkoenig anderzijds. Deze had in 1817 uit zijn vaderland de nieuwe opvattingen en technieken meegebracht die daar opgang deden. Duitsland had op filologisch-historisch vlak sinds 1810 inderdaad een geweldige voorsprong genomen

op de rest van Europa⁵⁰. Heel even zag het ernaar uit dat dankzij Warnkoenigs aanwezigheid ook België in een zeer vroeg stadium zou kunnen proeven van de vruchten van deze 'Duitse historische renaissance' (de term is van Henri Pirenne in 1922). Warnkoenig beleefde aan de Gentse universiteit de gelukkigste jaren van zijn leven. De licht ontvlambare en zich snel miskend voelende hoogleraar was toen om zijn ideeën en publicaties alomgekend, geëerd en invloedrijk. Hij genoot bovendien de gunst van de koning. Zowel Gachard als Warnkoenig waren begin jaren dertig erg bedrijvig met oorkonden. Deze laatste verzamelde ze in het kader van de *Vorarbeiten* voor het eerste deel van zijn *Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte* die in 1835 zou verschijnen, een fundamentele studie die sterk was beïnvloed door de kritische methodes van de Duitse historici⁵¹. Gachard gaf in diezelfde periode in opdracht van de Minister van Binnenlandse Zaken een groot aantal oorkonden uit in zijn *Collection de documens inédits concernant l'histoire de la Belgique*⁵². Het kwaliteitsverschil tussen Gachards 'improvisatorische' benadering en de nog steeds bewondering afdwingende werkwijze van Warnkoenig was opvallend. Gachards onderneming zou bovendien vrij abrupt worden stopgezet. Reeds in januari 1833 presenteerde Warnkoenig aan de minister een voorstel om, op integrale en planmatige wijze, alle oorkonden met betrekking tot het graafschap Vlaanderen uit te geven in een *Corpus chronicorum Flandriae*. Warnkoenig benadrukte dat de onderneming alle oorkonden zou omvatten, niet enkel de meest interessante. Gachard, die zich waarschijnlijk geïrriteerd voelde, had zo zijn bedenkingen en zorgde er door zijn adviezen aan de minister voor dat uiteindelijk niets van dat plan in huis kwam. Een zwaar ontgoochelde Warnkoenig verliet in april 1836 zijn tweede heimat België, "wo man so barbarisch ist"⁵³ om zijn universitaire loopbaan verder te zetten in eigen land. Die voor Warnkoenig uiterst pijnlijke beslissing schijnt afgaande op de correspon-

dentie geen blijvende gevolgen gehad te hebben voor zijn levenslange relatie met Gachard. Prevenier schilderde beide protagonisten af als “*kemphanen met een onverzoenlijk temperament*”⁵⁴. In de epistolaire contacten was de toon, zowel in het heetst van de strijd (1833-1838) als aan het einde van Warnkoenigs leven, echter bijzonder amicaal⁵⁵. Binnen de Commissie bleef Gachard na het ontslag van Warnkoenig in 1838 zonder ernstige concurrent achter. “*Le prince des archivistes belges*”⁵⁶ of zoals baron de Reiffenberg hem reeds in 1842 bestempelde, “*le César des Archives*”⁵⁷, zou voortaan probleemloos het intellectuele discours beheersen. Binnen de Commissie maar ook daarbuiten.

De nieuwe Caesar verstevigde immers de volgende decennia zijn faam en daardoor ook zijn dominante positie met een uitgebreide briefwisseling, een groot aantal publicaties, binnen- en buitenlandse studiereizen, inspectiebezoeken, lidmaatschappen, politieke relaties, dienstbetoon⁵⁸ en allerlei formele en informele kanalen⁵⁹. Al wou het met dat dienstbetoon wel eens mislopen. In april 1867 maakte de Nederlandse theoloog dr. A. Kuyper (1837-1920) op lakonieke wijze zijn beklag over het feit dat Gachard zich blijkbaar niet verwaardigde om hem een antwoord te sturen: “*Bot zweeg de groote man zonder op het keffen van den vergeten dorspdominee ook maar even te letten*”⁶⁰.

De werkkraft en grenzeloze inzet van Gachard en zijn archivariissen konden niet verhelen dat de kwaliteit van de door de Koninklijke Commissie gepubliceerde werken vaak ondermaats was. Haast en oppervlakkigheid ontwierpen de tekstedities terwijl in Duitsland door de groep van de *Monumenta* grootse prestaties werden neergezet en een nieuwe generatie onderzoekers in Frankrijk en Groot-Brittannië de kwaliteit van de historische wetenschap op een hoger niveau tilde. In België keerde pas laat het tij. Vanaf 1874 begon Godefroid Kurth aan de Luikse universiteit met seminaries of

Benoeming van Gachard tot Rijksarchivaris in opvolging van P.-J. de L'Ortye. Foto: Algemeen Rijksarchief Brussel.

“*travaux pratiques*” naar Duits model, Léon Vanderkindere volgde aan de Universiteit de Bruxelles in 1877, Pirenne imiteerde aan de Gentse universiteit het voorbeeld van zijn leermeester Kurth vanaf 1886, Paul Fredericq organiseerde in Gent seminaries in 1884 en daarvoor in Luik in 1880. Nog voor de eeuwwisseling introduceerde Alfred Cauchie de vernieuwing in Leuven. Het seminariesysteem werd wettelijk erkend met de wet van 10 april 1890 die terzelfder tijd de doctoraatsdisser-tatie verplicht maakte voor een universitaire loopbaan⁶¹. De universiteits-professoren namen voortaan het voortouw en verdreven, zij het nooit volledig natuurlijk, de archivariissen uit hun invloedrijke posities. Vanaf ongeveer 1890 begon de Commissie echte kritische edities uit te geven die vaak met het hoge niveau van de Duitse studies konden wedijveren. Die vernieuwing was het logisch bijproduct van de geleidelijke vervanging van de archivariissen door de professoren. De laatste 15 jaar van de 19de eeuw veroverden historici als Cauchie, Kurth, Pirenne, Vanderkindere en anderen hun lidmaatschap terwijl de generatie van de archivariissen op natuurlijke wijze afvloei-de. Behalve Gachard zouden ook Wauters, Pinchart en Piot nog voor het einde van de eeuw overlijden. In mei 1898 werd Kurth benoemd tot secretaris⁶². De consecratie van het

universitaire overwicht was daarmee een feit. In de Belgische wetenschappelijke wereld speelden de archivariissen vanaf dan de tweede viool.

GACHARD EN DE BELGISCHE HISTORIOGRAFIE

De historiografie van de Zuidelijke Nederlanden had in de laatste decennia van het Oostenrijkse bewind de wind in de zeilen met onder meer de oprichting van een ‘*Académie Impériale et Royale des Sciences et Belles-Lettres*’ (1772) en een heus ‘*Établissement Historiographique*’ (1788)⁶³. Daarin waren historici van diverse pluimage op diverse terreinen bedrijvig. Overschouwt men het bonte geheel van deze geleerden, hun denkbeelden en hun productie, dan blijkt *post factum* veel teleurstellend. De meeste initiatieven kwamen niet uit de startblokken, vele ideeën bleven bij programma’s en prospectussen. Van Caenegem velt dan ook een streng vonnis en spreekt over: “*la stagnation de la vie intellectuelle aux Pays-Bas méridionaux*”⁶⁴. Toch kan men niet ontkennen dat, ondanks de inderdaad vaak povere en ontgoochelende resultaten, tijdens de tweede helft van de 18de eeuw een aantal transformaties ingang vonden die later in de 19de eeuw ten volle hun vruchten zouden afwerpen.

Door middel van een systeem van *concours* met prijsvragen riep de Academie specifieke dissertaties in het leven die gewijd waren aan een bepaalde problematiek of vraagstelling. In dergelijke studies formuleerden hun auteurs een antwoord op een duidelijk gespecificeerde vraag, reikten zij een oplossing aan. De auteurs waren niet langer compilers, maar evolueerden tot heuse onderzoekers die argumenteerden en een bewijsvoering opstelden op basis van niet noodzakelijk alle, maar wel van relevante gegevens⁶⁵. De wetenschappelijke monografie werd geboren⁶⁶. Deels door de evolutie van de tijdgeest, deels door het groeiend optreden van de overheid⁶⁷ trad bovendien een geleidelijke 'nationalisering' van de geschiedenis op. De idee van een Belgische natie ontstond en tevens de overtuiging dat deze een specifiek verleden bezat dat het verdiende te worden bestudeerd. Tot slot namen bronnedities een nadrukkelijker plaats in dan vroeger en groeide het belang van archieven en een degelijke heuristiek⁶⁸. De "*véritable chasse aux documents*"⁶⁹ die zo kenmerkend was voor het begin van de Belgische historiografie had dus haar wortels in de Oostenrijkse tijd. De verdere organisatie van het archiefwezen onder Frans maar vooral Hollands bewind, zoals beschreven in de eerste paragraaf, begunstigde uiteraard deze evolutie.

Deze tendensen ten spijt en ondanks de oprichting van de rijksuniversiteiten van Gent, Luik en Leuven (1816), bleef veel historisch werk van een schamele kwaliteit. In wezen kwamen die studies immers tot stand door "*verlichte amateurs en sterk litterair georiënteerde geschiedschrijvers*"⁷⁰, gecultiveerde autodidacten of geleerden met een juridische achtergrond, met veel overtuiging, maar meestal zonder veel methode⁷¹, die kritiekloos mythes

Grafmonument van Gachard op het kerkhof te Evere. Foto: auteurs.

accepteerden of zelfs cultiveerden. Daarnaast was de historische productie in handen van archivariissen. Zo dominant was deze laatste groep in allerlei instellingen, verenigingen en publicatiereeksen dat Vercauteren de ongeveer halve eeuw van 1830 tot 1880 in de Belgische historiografie omschreef als "*l'âge des archivistes*"⁷². In de praktijk was er nauwelijks een verschil tussen de amateurs, de juristen en de archivariissen. Is het niet illustratief dat Gachard, toch veruit de belangrijkste vertegenwoordiger van die laatste groep, een autodidact was? Andere archivariissen waren eveneens jurist⁷³. Allen hadden ze gemeen – enkele uitzonderingen bevestigen ook hier de regel – dat ze veel, snel en slordig werkten⁷⁴. Van het Hoger Onderwijs, zeg maar de universiteiten, gingen tot het laatste kwart van de eeuw geen stimuli uit⁷⁵. In een zitting van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis op 12 oktober 1868 stelden de leden vast dat sinds 1860 geen enkele kandidaat was komen opdagen voor het dat jaar in de schoot van de Commissie heropgerichte '*Bureau paléographique*'. Met een nauwelijks verholde sneer naar de universitaire wereld werd opgemerkt dat het buitengewoon moeilijk zou zijn iemand te vinden "*qui fût capable d'enseigner aux attachés la lecture et l'interprétation*

des manuscrits et des diplômes dans les différentes langues"⁷⁶.

De 19de-eeuwse Belgische archivariissen zijn niet de geschiedenis ingegaan als auteurs van grote nationale syntheses, maar als verdienstelijke bronnenuitgevers. Ook Gachard was in de eerste plaats een onvermoeibare speurder en uitgever. De Boer noemt hem zelfs "*een spin in het Europese web van de documentenjacht*"⁷⁷. Om nieuwe teksten over het nationale verleden op het spoor te komen, was inderdaad geen inspanning hem te veel. Zo werkte hij in 1867-1868 in de op dat ogenblik niet publieke Vaticaanse archieven⁷⁸. Zijn beroemdste wapenfeit in dit opzicht was echter zijn exploratie van Simancas, waarop hiervoor reeds allusie werd gemaakt. Gachard bezocht op 11 september 1843 inderdaad als eerste buitenlandse wetenschapper het *Archivo General de Simancas* bij Valladolid⁷⁹. Vijf jaar later publiceerde hij een nog steeds bruikbaar archievenoverzicht als inleiding op de uitgave van de briefwisseling van Filips II over de gebeurtenissen in de Nederlanden⁸⁰. Het duurde tot in het begin van de 20ste eeuw vooraleer op verzoek van de Commissie nieuwe prospecties in Simancas plaatsvonden. Blijkbaar hadden de Belgische historici een halve eeuw nodig om de oogst van Gachard

te verwerken⁸¹. Latere onderzoekers zoals M. Dierickx, M. Tourneur, M. Van Durme, G. Parker en H. De Schep- per wezen op ernstige lacunes in de bronnedities van Gachard. Bepaalde bestanden en hele reeksen liet hij compleet achterwege en binnen de reeksen ging zijn aandacht exclusief naar *“les faits qui ont un caractère politique, ceux où se montrent le caractère et l'esprit de la nation”*⁸². Gachard besefte tijdens deze gigantische onderneming zelf dat lang niet alle analyses feilloos waren en dat, hoe omvangrijk en bijwijlen zelfs overdadig ook, zijn project erg onvolledig bleef. Ter verdediging van Gachard dient bovendien opgemerkt dat het kopieerwerk vaak in gebrekkige materiële omstandigheden moest gebeuren en dat de auteur niet zelden het slachtoffer was van bureaucratische maatregelen⁸³. Alle tekortkomingen ten spijt, verdient zijn ‘openstelling’ van Simancas dus bewondering. Dat was in Gachards tijd niet anders. De Luikse en later Gentse hoogleraar Paul Fredericq zou ten andere in 1883 het eerste deel van zijn *Travaux de cours pratique d'histoire nationale* aan Gachard opdragen, als *“tribut de reconnaissance et d'admiration”*⁸⁴.

Gachard is uiteraard niet alleen de uitgever van de vijfdelige *Correspondance de Philippe II sur les affaires des Pays-Bas* die tussen 1848 en 1879 van de pers rolde. In de loop van ruim een halve eeuw verzorgde hij duizenden en duizenden bladzijden met teksteditie⁸⁵. Het is moeilijk om in deze niet-aflatende stroom van edities een planmatig opzet te ontwaren. Gachard volgde blijkbaar geen echte prioriteiten, holde als het ware van het ene project naar het andere, was met een te bewonderen inzet simultaan bezig met verschillende publicaties en aarzelde evenmin om deze even plots af te breken. Zoals in zijn *Correspondance de Philippe II* bleek Gachard in al zijn projecten gefascineerd door de politieke en diplomatieke geschiedenis die hij met groot respect voor de feiten en absolute onpartijdigheid beschreef. Het is waar dat hij weinig voeling had met andere uitingen van

de menselijke activiteit, hoewel het natuurlijk onrechtvaardig is hem ervan te beschuldigen blind geweest te zijn voor de sociale en economische realiteit⁸⁶. Anders dan vele van zijn belgicistische, anti-Hollandse of anti-protestantse collega's had hij bovendien oog voor het noordelijk deel van de Nederlanden⁸⁷. Wat vooral opvalt bij Gachards edities is de ontzaglijke omvang van het nagelaten werk. Het indrukwekkende oeuvre is niet alleen verklaarbaar door Gachards haast legendarische werkkraft en zijn lange loopbaan. Zoals voor zijn inventarissen deed Gachard ook in zijn edities ongetwijfeld een beroep op de medewerking van archivariissen en bedienden in het Algemeen Rijksarchief. Charles Piot, Alexandre Pinchart, Victor Hanssens en anderen hielpen hem bij zijn transcripties⁸⁸. De haast waarmee Gachard werkte en zijn gemis aan enige opleiding waren bovendien verantwoordelijk voor ernstige tekortkomingen. Reeds professor Warnkoenig wees hem in 1834 op transcriptiefouten en de spijtige afwezigheid van een tekstkritisch apparaat⁸⁹. Het feit dat Gachard geen Duits kende, hield hem blind voor de vernieuwingen die in Duitsland werden geboekt in het vlak van tekstkritiek en bronneditie. Evenmin onderhield hij contacten met de Franse universiteiten of met de in 1821 opgerichte École des Chartes⁹⁰.

Hoewel er in de 19de eeuw vele nationale geschiedenissen, vaak met erg romantische inslag, tot stand kwamen⁹¹, heeft Gachard er nooit een geschreven. Sterker nog, Gachard waagde zich zelfs niet aan de historische synthese. Deze carentie leidde op het einde van zijn loopbaan tot een ietwat gênante situatie. Toen de jury van de vijfjaarlijkse prijs voor nationale geschiedenis in 1880 Gachard de onderscheiding wou toekennen, kwam zij tot de verbijsterende conclusie dat hij nooit een echt boek had geschreven. Tekstedities kwamen volgens het reglement immers niet in aanmerking. Op raad van enkele vrienden bundelde de tachtigjarige Gachard

daarop de verschillende *préfaces* op zijn bekende *Ordonnances des Pays-Bas autrichiens* (5 delen, 1860-1880) tot een lijvig boek over de *Histoire de la Belgique au commencement du XVIIIe siècle*⁹². Gachard was dus wel de architect van het Belgische Rijksarchief, maar zeker geen bouwheer van grootse syntheses. Daartoe heeft hij wel talrijke bouwstenen aangedragen in de vorm van een aantal indrukwekkende projecten en een menigte van kleinere bijdragen over documenten die hij en zijn medewerkers tijdens hun inventarisatie in de archieven aantroffen. Het gros van deze pennenvruchten kwam terecht in het *Bulletin* van de Academie en het *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, de latere *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*.

Het niveau van Gachards historische productie is symptomatisch voor de achterstand die België op historiografisch vlak tegenover landen als Frankrijk en Duitsland had opgelopen. De inhaalbeweging door de universitaire wereld kwam, zoals gezegd, pas na 1870 op gang, maar gebeurde wel uiterst snel. Waarin de archivariissen teleurstelden, slaagden de professoren. De meest illustere vertegenwoordiger van de nieuwe beweging, Henri Pirenne, werd de auteur van een schitterende *Histoire de Belgique*. Het eerste deel verscheen in 1900 en projecteerde België met zijn Latijnse en Germaanse wortels als een microkosmos van West-Europa⁹³. Deze met zwier geschreven geschiedenis beantwoordde perfect aan het wetenschappelijk verwachtingspatroon én het nationaal sentiment van het moment. Gachard behoorde op dat ogenblik reeds zelf tot de geschiedenis. Zijn epigonen waren slechts een bleke schaduw van de meester. Bovendien was de kloof tussen professionalisme en dilettantisme te groot geworden. Diezelfde Pirenne heeft zich enkele malen bijzonder misprijzend over de rechtstreekse opvolgers van Gachard uitgelaten⁹⁴.

BESLUIT

Louis-Prospér Gachard was ontegensprekelijk de architect van het Belgische Rijksarchief en terzelfder tijd "un des plus grands archivistes européens"⁹⁵. Die dubbele eretitel heeft hij inderdaad verdiend. Gachard was de drijvende kracht achter de oprichting van een heus netwerk van provinciale Rijksarchieven. Hij schonk zijn instelling organieke reglementen, ateliers voor restauratie en het begin van een wetenschappelijke bibliotheek, wierf personeel aan, was onophoudelijk actief om zijn archief te doen aangroeiën, exploreerde rusteloos bestanden en collecties overal in Europa. Als initiatiefnemer en gedeeltelijk ook auteur van een lange reeks volumineuze inventarissen, genoot hij van een uitstekende reputatie in binnen- en buitenland. Op dat prestige bouwde hij stevig een invloedrijke positie uit binnen de Academie en de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis. Daarnaast woog zijn stem decennia lang zwaar door in tal van comités, jury's, kabinetten en ministeriële of koninklijke besluiten.

Vanuit strikt wetenschappelijk oogpunt schittert Gachards oeuvre vandaag eerder door zijn kwantiteit dan door zijn kwaliteit. Als archivaris gaf hij de voorkeur aan de gedetailleerde en exhaustieve beschrijving boven de ordening en trad hij het principe van het "respect des fonds" geregeld met de voeten. Enkele artificiële collecties in het Algemeen Rijksarchief alsook hele reeksen *Fremdkörper* in divers archief getuigen van dit minder gelukkig optreden. Ongetwijfeld was Gachard hier schatplichtig aan de ideeën van zijn tijd. Maar ook als historicus en bronnenuitgever is hij niet vrij te pleiten van min of meer ernstige tekortkomingen. De verworvenheden van

de Duitse historische school lieten hem onberoerd, iets wat aandachtig observerende tijdgenoten overigens niet ontging⁹⁶. Zoals de meeste van zijn collega's autodidacten onthield Gachard zich angstvallig van belangrijk synthetisch werk. Dat hij tot 1870-1875 de hoofdrol kon spelen op de Belgische historische scène, heeft niet alleen te maken met zijn capaciteiten en vele talenten, maar ook met een opvallend gebrek aan ernstige concurrentie.

Die competitie zou er uiteindelijk komen. Ze kreeg het laatste kwart van de eeuw gestalte aan de universiteiten waar jonge professoren vol bewondering voor het Duitse *Wissenschaftswunder* in snel tempo het historisch bedrijf moderniseerden. Zij – en niet de generatie van de archivariissen – schreven de nationale synthese waarop de natie zat te wachten. Gachard moest het niet meer meemaken dat men zijn directe opvolgers in het Algemeen Rijksarchief te Brussel oubolligheid en onwetenschappelijkheid zou verwijten. Het was wachten op de 20ste eeuw vooraleer universitair geschoolde archivariissen van een nieuwe generatie het verloren terrein gedeeltelijk heroverden. Sinds het Koninklijk Besluit van 14 juni 1895 was in het Belgische Rijksarchief het toelatingsexamen verplicht. Geleidelijk zou de instelling zelfs het rekruteringsveld worden voor een aantal schitterende universitaire loopbanen. Vanuit archivistisch oogpunt kan men daarbij een aantrekkelijke hypothese formuleren. Nu archivariissen zich niet langer om grootse bronnenedities hoefden te bekommeren en een aantal taken aan de universiteiten konden overlaten, vonden

Madame LOUIS GACHARD, née MATHILDE VERRASSEL, et sa famille ont l'honneur de vous faire part de la perte douloureuse qu'elles ont éprouvée en la personne de leur époux et parent,

MONSIEUR LOUIS-PROSPER GACHARD,

Archiviste Général du Royaume,

MEMBRE DE L'ACADÉMIE ROYALE DES SCIENCES, DES LETTRES ET DES BEAUX-ARTS DE BELGIQUE,
PRÉSIDENT DU CONSEIL HERALDIQUE,
MEMBRE-SECRETARE DE LA COMMISSION ROYALE D'HISTOIRE,
MEMBRE-SECRETARE DE LA COMMISSION POUR LA PUBLICATION DES ANCIENNES LOIS ET ORDONNANCES,
MEMBRE CORRESPONDANT DE L'INSTITUT DE FRANCE
ET DES ACADEMIES DE MADRID, DE VIENNE, D'AMSTERDAM, DE MUNICH, DE SUDE-PRESTE, ETC.,
GRAND OFFICIER DE L'ORDRE DE LÉOPOLD,
DÉCORÉ DE LA CROIX CIVIQUE DE PREMIÈRE CLASSE,
GRAND-CROIX DE L'ORDRE D'ALBIELE-LA-SANTOLIQUE, GRAND OFFICIER DE LA COURONNE DE CHÈNE,
COMMANDEUR DES ORDRES DE FRANÇOIS-JOSEPH,
DE CHARLES III, DE PHILIPPE-LE-MAGNANIME, DE SAINT-STANISLAS,
CHEVALIER DE LA LÉGIÓN D'HONNEUR, DU LÉON NÉERLANDAIS, ETC., ETC.,

né à Paris, le 12 mars 1803, décédé à Bruxelles le 24 décembre 1885, après une longue et pénible maladie, muni des Secours de la Religion.

Le Service funèbre pour le repos de son âme sera célébré le samedi 26 courant, à 11 heures, en l'église de Notre-Dame, au Sablon.

L'inhumation se fera immédiatement après, dans le caveau de la famille, à Evere.

On se réunira à la maison mortuaire, rue de la Paille, 14, à 10 1/2 heures.

Elles le recommandent à vos pieux souvenirs.

Bruxelles, le 24 décembre 1885.

Bruxelles, imp. Cassinias et = Jansin, Grand-Cablot, 41.

Doodsbrief van Louis-Prospér Gachard.

zij eindelijk de tijd voor een professionele invulling van hun eigen beroep. Is het toevallig dat precies eind 19de eeuw een wetenschappelijke archivistiek begint te bloeien? Maar het antwoord op deze vraag is een nieuw verhaal.

NOTEN

1. Met dank aan Erik Houtman, Michel Nuytens, Jo Tollebeek en Tom Verschaffel. Zie de lof toegezwaaid door Cuvelier, J., *Le Centenaire de Gachard*, in: *Archives, Bibliothèques et Musées de Belgique*, 8 (1931) 5-6; p. 76-78.
2. Geciteerd door Lyon, B., *Historical research in Belgium and its meaning on an international level*, in: Verbeke, G. (ed.), *Belgium and Europe: proceedings of the International Franco-Colloquium, Brussels-Ghent, 12-14 November 1981*. - Brussel, 1981. - P. 186. Het geciteerde boek is van George Peabody Gooch (1873-1968) en werd lang beschouwd als de beste studie in het Engels over dat onderwerp.
3. Aerts, E., *Geschiedenis en archief van de Rekenkamers* - Brussel, 1996. - P. 234-236. - (Overzicht van de archieven en verzamelingen van het Algemeen Rijksarchief. Overzichten en gidsen; 27); Coppens, H., *Archiefbureau (1773-1794)*, in: Aerts, E. e.a. (eds.), *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795)*. - I, Brussel, 1994. - P. 405-412. - (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Studia; 55); Pagnoul, A.-M., *Le Bureau des Archives de 1773*, in: *Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 34 (1963); p. 109-127; Verschaf-

- fel, T., *De hoed en de hond: geschiedschrijving in de Zuidelijke Nederlanden 1715-1794*. - Hilversum, 1998. - P.165-167.
4. Aerts, E., *Geschiedenis en archief*. - P. 249-250; Antoine, F., *La vente des biens nationaux dans le département de la Dyle*. - Brussel, 1997. - P. 9 en 160-161; Wellens, R., *Les archives belges et les lois révolutionnaires*. - Brussel, 1998. - P. 79. - (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Miscellanea archivistica. Studia; 103).
  5. Schoups, I., P.J. Ortye, rijksarchivaris te Brussel, 1814-1831: een vergeten figuur, in: *Album Carlos Wyffels*. - Brussel, 1987. - P. 403-412; Steur, J., *Archivisten in dienst van het Vereenigd Koninkrijk. II. De L'Ortye*, in: *Nederlandsch Archievenblad*, 42 (1934-1935); p. 114-117 en Bruneel, C. en Hoyois, J.-P., *Les grands commis du gouvernement des Pays-Bas autrichiens: dictionnaire biographique du personnel des institutions centrales*. - Brussel, 2001. - P. 391-392. - (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Studia; 84).
  6. Voor een bereedeneerde bibliografie van de werken over Gachard, zie Wellens, R., *Études et travaux relatifs à la vie et à l'oeuvre de Louis-Prospér Gachard: une approche bibliographique*, in: Paviot, J. (ed.), *Liber amicorum Raphaël de Smedt*. - Leuven, 2001. - P. 415-422. - (Historia; 3).
  7. Zo vraagt Gachard in 1827 om 's avonds te mogen doorwerken, de L'Ortye adviseert echter negatief aan de Minister wegens o.a. verwarmingskosten en veiligheid: Algemeen Rijksarchief Brussel (A.R.B.), Secretariaatsarchief, reg., nr. 194, fol. 260v^o-261.
  8. Wellens, R., *Le premier rapport de Gachard sur les Archives du Royaume (1826)*, in: *Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 56 (1985) 1; p. 15-45.
  9. Wellens, R., *Les débuts de l'organisation des Archives Générales du Royaume à Bruxelles (1830-1835)*, in: *Cahiers Bruxellois*, 27 (1985-1986); p. 5-18.
  10. Gachard, L.-P., *Rapport à M. Alph. Vandenpeereboom, ministre de l'Intérieur, sur l'administration des Archives Générales du Royaume depuis 1831 et sur la situation de cet établissement*. - Brussel, 1866. - P. 8-69.
  11. Cuvelier, J., *Les revendications d'archives belges à l'Allemagne et à l'Autriche-Hongrie*, in: *Académie Royale de Belgique: Bulletin de la Classe des Lettres et des Sciences Morales et Politiques*, 4 (1919); p. 255-269; Soenen, M., *Restitution ou échange? La récupération au XIXe siècle des archives emportées en Autriche en 1794*, in: *Miscellanea Cécile Douxchamps-Lefèvre* (Archief- en Bibliotheekwezen in België, 59 (1988) 3-4); p. 157-183.
  12. Wellens, R., *La "Mission littéraire" de Gachard en France en 1838/1839*, in: *Mémoires et Publications de la Société des Sciences, des Arts et des Lettres du Hainaut*, 95 (1990); p. 121-136.
  13. Janssens, G., L.-P. Gachard en de ontsluiting van het Archivo General de Simancas, in: *Liber Amicorum Dr J. Scheerder: tijdingen uit Leuven over de Spaanse Nederlanden, de Leuvense universiteit en historiografie*. - Leuven, 1987. - P. 313-341; ID., *Luis-Prospéro Gachard y la apertura del Archivo General de Simancas*, in: *Hispania: Revista Española de Historia*, 44 (1989) 173; p. 949-984; ID., *De briefwisseling tussen L.-P. Gachard en Manuel Garcia Gonzalez, archivaris van het Archivo General de Simancas, 1844-1854*, in: *Handelingen der Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, 44 (1990); p. 17-27.
  14. Wellens, R., *Recherches et recouvrement d'archives belges en Allemagne au XIXe siècle*, in: *Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 64 (1993); p. 153-171.
  15. Soenen, M., *Restitution ou échange*; p. 157-183.
  16. Nelis, H., *La mission littéraire de Gachard en Italie au point de vue de l'histoire de Belgique (1867-1868)*, in: *Hommage à Dom Ursmer Berlière*. - Brussel, 1931. - P. 177-182; Cuvelier, J., *Les copies de documents des Archives et Bibliothèques italiennes conservées aux Archives Générales du Royaume à Bruxelles*, in: *Hommage à Dom Ursmer Berlière*. - P. 33-77.
  17. Rombauts, W., *Een rijksarchivaris in de provincie: enkele nieuwe gegevens betreffende het ontstaan van het Rijksarchief te Antwerpen*, in: *Een kompas met vele streken: studies over Antwerpen, scheepvaart en archivistiek aangeboden aan dr. Gustaaf Asaert ter gelegenheid van zijn 65ste verjaardag*. - Antwerpen, 1994. - P. 152-161.
  18. A.R.B., Archief L.-P. Gachard, nr. 529, fol. 93v^o-94r^o.
  19. Lodolini, E., "Metodo storico", "Provenienzprinzip" e "respect des fonds", in: *Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 50 (1979) 1-4; p. 1-15.
  20. Duranti, L., *Origin and development of the concept of archival description*, in: *Archivaria*, 35 (1993); p. 50.
  21. Horsman, P. en Sigmond, J.P. (red.), *Het Land van Herkomst: een bundel van artikelen rond het herkomstbeginsel*. - 's-Gravenhage, 1984. - P.14-15.
  22. Vanoosterweyck, J., *Het archiefwezen in België*. - Sint-Andries-Brugge, Brussel, 1969. - P. 250, art. 9 primo. Volgens het Koninklijk Besluit moet de archivaris bij het ordenen "rassembler les différents documents par fonds, c'est-à-dire de former une collection particulière de tous les titres qui proviennent du même corps, du même établissement, de la même administration ou de la même communauté, sans mêler les actes d'un corps, d'un établissement, etc., avec ceux d'un autre".
  23. Coppens, H., *De ontsluiting van archieven: richtlijnen en aanbevelingen voor de ordening en beschrijving van archieven in het Rijksarchief*. - Brussel, 1997. - P. 65, voetnoot 5. - (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Miscellanea archivistica. Manuale; 21).
  24. Vleeschouwers, C., *Archivistes et professeurs: le débat sur les méthodes d'édition en Belgique autour de 1830*, in: Blockmans, W., Boone, M., de Hemptinne T. (eds.), *Secretum Scriptorum: Liber alumnorum Walter Prevenier*. - Leuven, Apeldoorn, 1999. - P. 174.
  25. Dierkens, A., *A propos des archives de la Chambre des Comptes aux A.G.R.*, in: *XLVe Congrès de la Fédération des Cercles d'Archéologie et d'Histoire de Belgique. 1er Congrès de l'Association des Cercles Francophones d'Histoire et d'Archéologie de Belgique. Congrès de Comines*. 28-31.VIII.1980. Actes-Handelingen-Akten, t. IV. - Komen, 1983. - P. 356.
  26. Aerts, E., *Administratieve briefwisseling van de Hervormde Rekenkamer (1787-1789)*. - Brussel, 1988. - P. 119. - (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Inventarissen; 240).
  27. Zie Gachard, L.-P., *Inventaires des cartes et plans, manuscrits et gravés, qui sont conservés aux Archives Générales du Royaume*. - Brussel, 1848.
  28. Aerts, E., *Geschiedenis en archief*. - P. 303-305.
  29. Geciteerd door Manno Tolu, R., *Ragguagli sugli archivi tra Bonaini e Gachard* (bijdrage in druk).
  30. Aerts, E. en Vleeschouwers, C., *Moeteloos maalt de papiermolen: selectie en vernietiging van archief in openbare besturen*, in: Janssens, G., Marechal, G. en Scheelings, F. (eds.), *Door de archivistiek gestrikt: liber amicorum prof. dr. Juul Verhelst*. - Brussel, 2000. - P. 37-54. - (Archiefinitiatie(f); 4).
  31. Zie voetnoot 63.
  32. Prevenier, W., *De mislukte lente van de eruditie in België na 1830*, in: Tollebeek, J., Verbeek, G. en Verschaffel, T. (eds.), *De lectuur van het verleden: opstellen over de geschiedenis van de geschiedschrijving aangeboden aan Reginald de Schryver*. - Leuven, 1998. - P. 267. - (Symbolae Facultatis Litterarum Lovaniensis. Series A; 24).
  33. Vercauteren, F., *Cent ans d'histoire nationale en Belgique*. - Brussel, 1959. - P. 25. - (Collection: 'Notre Passé'; 50).
  34. A.R.B., Archief L.-P. Gachard, nr. 437, fol. 140r^o en nr. 438/l.
  35. Gachard publiceerde slechts twee mémoires in de echte zin van het woord: Piot, Ch., *Notice sur Louis-Prospér Gachard*, in: *Annuaire de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique*, 54 (1888); p. 220.
  36. Cuvelier, J., *Le Centenaire de Gachard*; p. 74; ID., *Gachard*, in: *Biographie nationale*. - XXIX, Brussel, supplément tome Ier (1956). - Col. 606.
  37. Pirenne, H., *Un précurseur de la Commission Royale d'Histoire en 1827*, in: *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, 98 (1934) 2; p. 127-134. Pirenne vergist zich wanneer hij de eerste vergadering dateert op maandag 30 december 1827 i.p.v. 30 juli.
  38. Pirenne, H., *Un précurseur de la Commission*; p. 134; Prevenier, W., *De mislukte lente*. - P. 267; Tollebeek, J., *De uitbouw van een historische infrastructuur in Nederland en België (1870-1914)*, in: *Theoretische Geschiedenis*, 17 (1990) 1; p. 12-13. L. Dorsman, *De nieuwe eruditie: het ontstaan van een historisch bedrijf*, in: Tollebeek, J., Verschaffel, T. en Wessels, L.H.M. (eds.), *De palimpsest: geschiedschrijving in de Nederlanden 1500-2000*. - Hilversum, 2002. - P. 162 en 164 wijst op de overeenkomst tussen de oprichtings tekst en een Frans voorbeeld.
  39. *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou recueil de ses bulletins*, 1 (1837); p. IX-X.
  40. Aldus Henri Pirenne in een rapport in: *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, 78 (1909); p. LXXX-LXXXV.

41. A.R.B., Archief L.-P. Gachard, nr. 437, fol. 81r°-83r°.
42. Zie verder in paragraaf drie.
43. Wild, G., *Leopold August Warnkönig 1794-1866: ein Rechtslehrer zwischen Naturrecht und historischer Schule und ein Vermittler deutschen Geistes in Westeuropa*. - Karlsruhe, 1961. - P. 12-28. - (Freiburger Rechts- und Staatswissenschaftliche Abhandlungen; 17).
44. Hij nam in die functie nog deel aan de vergadering in november 1885 (*Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou recueil de ses bulletins*, 4e série, XII (1885); p. 433).
45. Smit, H.J. en Wieringa, W.J. (eds.), *Correspondentie van Robert Fruin (1845-1899)*. - Groningen, 1957. - P. 126 citeren L.E. Lenting (1822-1881), advocaat en later rechter te Zutphen, die in een brief aan Robert Fruin, de bedachtzame Leidse hoogleraar, op 28 oktober 1860 de Commissie 'verbasterd' noemde.
46. Pirenne, H., in: *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, 78 (1909); p. LXXXVI-LXXXVII.
47. Volgens het verslag van de eerste zitting werd Gachard "nommé à l'unanimité des suffrages" (*Commission Royale pour la publication des anciennes lois et ordonnances de la Belgique. Procès-verbaux des séances*, 1 (1848); p. 1). De Commissie werd opgericht op 18 april 1846, de eerste vergadering vond plaats op 14 juli. Voor de achtergrond van de oprichting: Strubbe, E.G.I., *Rapport général sur les travaux de notre Commission*, in: *Bulletin de la Commission Royale des anciennes lois et ordonnances de Belgique*, XV (1947) 4; p. III-VII alsook Van Dievoet, G., *Geschiedenis van de Commissie*, in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor de uitgave der Oude Wetten en Verordeningen van België*, XXXVII (1996); p. 17.
48. Wellens, R., *Études et travaux*; p. 421; Pirenne, H. in: *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, 78 (1909); p. LXXXIX-XC.
49. "ne fut pas seulement le secrétaire, mais l'âme même" (*Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou recueil de ses bulletins*, 4e série, XIII (1886); p. 3).
50. Tollebeek, J., *De uitbouw van een historische*; p. 6. Om dit Duitse *Wissenschaftswunder* te verklaren, accentueert Vitali, S., *Stato e organizzazione della ricerca storica: gli archivi fiorentini nella prima metà dell'Ottocento*, in: *Passato e Presente*, XII (1994) 31; p. 92-93 het Pruisisch patriottisme. De Schryver, R., *Historiografie: vijftiengentwintig eeuwen geschiedschrijving van West-Europa*. - Leuven, 1997. - P. 287. - (Ancorae: steunpunten voor Studie en Onderwijs; 8) en Tollebeek, J., *Het Duitse debat*, in: Beliën, H. en Van Setten, G.J. (eds.), *Geschiedschrijving van de twintigste eeuw. Discussie zonder eind*. - Amsterdam, 1991. - P. 15-16 en 17-18 denken in diezelfde richting.
51. Zie voor het blijvend belang van deze studie vooral Ganshof, L., *Leopold August Warnkoenig en de Vlaamse rechtsgeschiedenis*, in: *Rechtskundig Weekblad*, 25 (1962); p. 2079-2086.
52. Brussel, 3 dln., 1833-1835. De opdracht dateerde van 14 augustus 1832 (zie een uittreksel van het Ministerieel Besluit bij Gachard, L.-P., *Collection de documens inédits concernant l'histoire de la Belgique*. - Brussel, 1833; p. IV).
53. Wild, G., *Leopold August Warnkönig*. - P. 34, voetnoot 56.
54. Het hele verhaal bij Prevenier, W., *De mislukte lente*. - P. 270, aangevuld door Vleeschouwers, C., *Archivistes et professeurs*. - P. 173-174. Prevenier verklaart de handelwijze van Gachard deels door karakteriële en cultureel-religieuze tegenstellingen tussen Gachard en Warnkoenig (*De mislukte lente*. - P. 271). Ook die tegenstelling is niet correct (Vleeschouwers, C., *Archivistes et professeurs*. - P. 166-168).
55. In oktober 1838 schreef Warnkoenig onder meer aan "mon cher ami et ancien collègue" "ce sera pour moi une fête de vous revoir"; in januari 1866 noemde hij Gachard "mon très honoré ami" en verwees hij naar "votre ancienne amitié pour moi" (A.R.B., Archief L.-P. Gachard, nr. 416).
56. Vercauteren, F., *Cent ans d'histoire nationale*. - P. 83.
57. Vleeschouwers, C., *Archivistes et professeurs*. - P. 180, voetnoot 50.
58. Zoals o.a. het verstrekken van informatie of het maken van kopieën. Een goed voorbeeld hiervan bij Van Doninck, B., *Inventaire des archives conservées au château de Bornem*, in: *De Schakel*, 15 (1960); p. 98.
59. Men krijgt een goed idee van Gachards indrukwekkende lijst van contactpunten en lidmaatschappen via consultatie van het dossier in A.R.B., Archief L.-P. Gachard, nr. 437.
60. Smit, H.J. en Wieringa, W.J. (eds.), *Correspondentie van Robert Fruin*. - P. 172.
61. Lyon, B., *Historical Research in Belgium*. - P. 187-189; De Schryver, R., *Historiografie: vijftiengentwintig eeuwen*. - P. 300-301; Godding, Ph., *L'histoire des institutions de la Belgique, hier et aujourd'hui*, in: De Schepper, H. (ed.), *Sources de l'histoire des institutions de la Belgique: actes du colloque de Bruxelles 15.-18.IV.1975*. - Brussel, 1977. - P. 42; Van Caenegem, R.C., *Introduction aux sources de l'histoire médiévale*. - Turnhout, 1997. - P. 266. - (Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis); Tollebeek, J., *De uitbouw van een historische*; p. 8 en 9.
62. *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou recueil de ses bulletins*, 5e série, XVIII (1898); p. 222.
63. Smeyers, J., *Keizerlijke en Koninklijke Academie voor Wetenschappen en Letteren (1772-1794)* en Roegiers, J., *Historiografisch Instituut (1778-1788)*, beide bijdragen in: Aerts, E. e.a. (eds.), *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden*, II, 1994. - P. 917-920 en 931-937. In laatste instantie het mooie overzicht van Verschaffel, T., *De hoed en de hond*. - P. 68-79.
64. Van Caenegem, R.C., *Introduction aux sources*. - P. 243. In de oorspronkelijke editie was het vonnis nog scherper. De auteur sprak daar over "de ellendige toestand van het intellectueel leven" (ID., *Encyclopedie van de Geschiedenis der Middeleeuwen: inleiding tot de geschreven bronnen van de geschiedenis der Westerse Middeleeuwen*. - Gent, 1962. - P. 170).
65. Verschaffel, T., *De hoed en de hond*. - P. 74-76, 81 en 443.
66. Arnould, M.A., *Historiographie de la Belgique des origines à 1830*. - Brussel, 1947. - P. 60-64. - (Collection nationale. 7me série; 80).
67. Roegiers, J., *De academie van Maria-Theresia in historisch perspectief*, in: *Colloquium "De weg naar eigen academiën 1772-1938"*. Brussel 18-20 november 1982. - Brussel, 1982. - P. 41.
68. Verschaffel, T., *De hoed en de hond*. - P. 86-87, 89-98, 159-164 en 166-174.
69. Arnould, M.A., *Historiographie de la Belgique*. - P. 68.
70. Boone, M., *Van heilig bloed en blanke zwanen: omgaan met het middeleeuws verleden in het Brugge van de 19de en 20ste eeuw, een historiografische wandeling*, in: Art, J. en François, L., (eds.), *Docendo discimus: liber amicorum Romain Van Eenoo*. - I, Gent, 1999. - P. 118.
71. Arnould, M.A., *Le travail historique en Belgique des origines à nos jours*, Brussel, s.d. - P. 81-91; Godding, Ph., *L'histoire des institutions*. - P. 34-42; Vercauteren, F., *Cent ans d'histoire nationale*. - P. 149-164.
72. Vercauteren, F., *Cent ans d'histoire nationale*. - P. 59.
73. Godding, Ph., *L'histoire des institutions*. - P. 40.
74. Een goed voorbeeld is Louis Gilliodts-van Severen, een van de meest gerenommeerde archivissen van de stad Brugge (1868-1915): Van den Auweele, D.J.M., *Een gedateerd handschrift (1473) uit de privé-verzameling van Louis Gilliodts-van Severen (1827-1915)*, in: *Archief- en Bibliotheekwezen in België*, LX (1989) 1-2; p. 191-196.
75. Godding, Ph., *L'histoire des institutions*. - P. 41; Vercauteren, F., *Cent ans d'histoire nationale*. - P. 15-16 en 91-122. Voor de enkele schaarse initiatieven: Tollebeek, J., *De uitbouw van een historische*; p. 11.
76. *Compte-rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire ou recueil de ses bulletins*, troisième série, 10 (1869); p. 153.
77. De Boer, P., *Comparatieve historiografie: enkele observaties bij de professionalisering van de geschiedbeoefening in Frankrijk en Duitsland*, in: Tollebeek, J., Verbeek, G. en Verschaffel, T. (eds.), *De lectuur van het verleden*. - P. 306.
78. Tollebeek, J., *De uitbouw van een historische*; p. 14.
79. A.R.B., Hoger Onderwijs, Oud Fonds, nr. 301 en A.R.B., Secretariaatsarchief, reg., nr. 199.
80. Zie verder Gachards verslagen zoals opgesomd bij Janssens, G., *Spaanse archieven en bibliotheken belangrijk voor de geschiedenis van België en de Spaanse Nederlanden (XVIde-XXste eeuw)*, in: *Bibliotheek- & archiefgids*, 66 (1990) 3; p. 305, voetnoot 21.
81. Janssens, G., *Spaanse archieven en bibliotheken*; p. 293.

82. Geciteerd bij Janssens, G., *L.-P. Gachard en de ontsluiting*; p. 322-323.
83. Janssens, G., *L.-P. Gachard en de ontsluiting*; p. 323-325, 329, 337, 339 en 340, voetnoot 123.
84. A.R.B., Archief L.-P. Gachard, nr. 153, brief van Fredericq aan Gachard op 25 oktober 1883.
85. Voor een volledig overzicht van zijn oeuvre: A.R.B., Archief L.-P. Gachard, nr. 455; *Bibliographie nationale. Dictionnaire des écrivains belges et catalogue de leurs publications 1830-1880*. - II, Brussel, 1892. - P. 80-90; Rousseau, F., *L'exposition des ouvrages de Gachard*, in: *Archives, Bibliothèques et Musées de Belgique*, VIII (1931) 5-6; p. 96-99; Piot, Ch., *Notice sur Louis-Prosper*; p. 220-236.
86. Zoals Vercauteren, F., *Cent ans d'histoire nationale*. - P. 82 doet.
87. De Schepper, H., *Vrijdenkende wanklanken in de Belgische geschiedschrijving omstreeks 1850*, in: Tollebeek, J., Verbeeck, G. en Verschaffel, T. (eds.), *De lectuur van het verleden*. - P. 402-403 en 410.
88. Aerts, E., *Geschiedenis en archief*. - P. 257-259. Zie ook Cuvelier, J., *Gachard*. - Col. 601.
89. Vercauteren, F., *Cent ans d'histoire nationale*. - P. 77-78.
90. Prevenier, W., *De mislukte lente*. - P. 266. Gachard had niettemin contactpersonen in de École des Chartes. Studenten aan deze prestigieuze instelling bezorgden hem o.a. kopieën uit allerlei studies en bestanden (zie Wellens, R., *Inventaire des papiers, notes et manuscrits de Louis-Prosper Gachard, Archiviste général du royaume (1800-1885)*. - Brussel, 1983. - P. 43, voetnoten 1 en 2 en p. 45, voetnoten 2 en 3). Of hij zich ook heeft laten inspireren door de daar toegepaste principes is echter zeer de vraag. Bij de meer dan 420 correspondenten van Gachard vindt men b.v. geen briefwisseling terug met een Natalys de Wailly die, zoals gezegd in de eerste paragraaf, aan de basis ligt van de introductie van het herkomstbeginsel in Frankrijk (A.R.B., Archief L.-P. Gachard, nrs. 16-436).
91. Vercauteren, F., *Cent ans d'histoire nationale*. - P. 15-57 geeft hiervan een goed overzicht.
92. Brussel, 1880, XI + 607 p. De redactie werd in juni 1880 beëindigd. Zie Vercauteren, F., *Cent ans d'histoire nationale*. - P. 83 en Dorsman, L., *De nieuwe eruditie*. - P. 165.
93. De Schryver, R., *Historiografie: vijftiende eeuwen*. - P. 366.
94. Rion, P., *La correspondance entre G. Kurth et H. Pirenne (1880-1913)*, in: *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, CLII (1986); p. 232-233.
95. Van Caenegem, R.C., *Introduction aux sources*. - P. 265.
96. Francesco Bonaini bijvoorbeeld voelde zich in het ontwerp van zijn *metodo storico*, ondanks zijn enorme bewondering voor Gachard, meer verwant met zijn ander voorbeeld, Johann Friedrich Böhmer, de illustere auteur van de *Regesta Imperii* (Manno Tolu, R., *Ragguagli sugli archivi*; p. 16).

SAMENVATTING

Het Belgische archiefwezen werd in de 19de eeuw beheerst door Louis-Prosper Gachard (1800-1885), de eerste Algemeen Rijksarchivaris van de jonge Belgische staat. Dat had te maken met zijn ongelooflijke energie en zijn organisatorisch talent, maar vooral met zijn wetenschappelijke loopbaan van haast 60 jaar. Gachard was niet de oprichter van het Belgische Rijksarchief, maar wel de grote organisator ervan. Hij was de drijvende kracht achter een netwerk van provinciale Rijksarchieven, zorgde ervoor dat talrijke binnen- en buitenlandse bestanden werden neergelegd in het Algemeen Rijksarchief en lag aan de basis van de publicatie van imposante inventarissen. Zijn zoektocht doorheen Europa naar archief over het Belgische verleden bracht hem in 1843 als eerste buitenlandse bezoeker in het *Archivo General* van Simancas. Gachard genoot van een grote reputatie in binnen- en buitenland. In eigen land bouwde de "César des Archives" (eretitel hem gegeven in 1842) zijn machtsbasis zorgvuldig uit, niet alleen via zijn eigen instelling, het Algemeen Rijksarchief, maar ook via de Academie en vooral de prestigieuze Koninklijke Commissie voor Geschiedenis. In deze laatste oriënteerde hij het wetenschappelijk onderzoek naar de Nieuwe Tijd en naar niet-literaire bronnen. Gachard heeft belangrijke organisatorische realisaties en een ontzaglijk historisch oeuvre op zijn naam staan. Als tekstuitgever bleef hij echter ver beneden het wetenschappelijk niveau dat toen in Duitsland de modernisering van de geschiedenisbeoefening kenmerkte. Als archivaris bekommerde hij zich in de praktijk weinig of niet om het herkomstbeginsel, een van de belangrijkste innovaties van de archivaliek in de 19de eeuw. Als historicus miste hij een algemene visie, wat hem ervan weerhield grootse syntheses te publiceren. Op die manier belichaamde hij het tijdperk der archivariissen (1830-1880) in de Belgische historiografie. Daaraan kwam een einde toen jonge universiteitsprofessoren onder Duitse invloed het historisch bedrijf professionaliseerden. Ook het tijdperk Gachard behoorde toen tot het verleden.

ABSTRACT

The Belgian public archives system of the nineteenth century was completely dominated by Louis-Prosper Gachard (1800-1885), the first Archivist General of the young Belgian state. His influence owed as much to his long scientific career of almost sixty years, as to his incredible energy and organizational skills. Gachard was not the creator of the Belgian State Archives, but was, to a large extent, its main organizer. He was the driving force behind the development of a network of subsidiary provincial State archives; he was responsible for the transfer of many Belgian and foreign collections to the General State Archives in Brussels; and he started the publication of a series of impressive inventories. His search throughout Europe for archives on Belgium's past brought him in 1843 to Simancas, where he became the first foreign visitor of the famous *Archivo General*. Gachard enjoyed an excellent reputation, in Belgium and abroad. In his native country the "César des Archives" (an honorary title given to him in 1842) carefully embedded his influence through several other institutions, notably the Royal Academy and particularly the prestigious Royal Commission for History. Within this Commission Gachard managed to extend its research activities to the early modern period and to non-literary sources. At the end of his life Gachard could thus look back on important organizational achievements and a huge scientific output, though he had his limits. As a text editor, he was no match for the leading scholars in Germany. As an archivist, he had little or no consideration for the principle of provenance, one of the major innovations of nineteenth-century archival science. As an historian, he lacked the general vision necessary for a successful synthesis. Gachard, in his long career, personified the so-called age of the archivists in Belgian historiography (1830-1880). The archivists lost their leading position when, in the late nineteenth century, Belgian history was professionalized by a number of young university professors, strongly influenced by German methods. At that moment the era of Gachard belonged to the past.